

CULTURA I VIDA MATERIAL A LA VILANOVA SET-CENTISTA

MIQUEL ÀNGEL MARTÍNEZ I RODRÍGUEZ

En aquest article pretenem conèixer d'una manera fefaent quins són els hàbits de lectura dels vilanovins a través del buidatge exhaustiu dels inventaris post-mortem. Llibres sobre doctrina, teològics —amb poca incidència—, d'història, etc. fornien bona part dels prestatges dels privilegiats de la vila. També intentàrem esbrinar quins eren els nivells d'alfabetització al llarg del set-cents i aconseguírem detectar la diferent incidència segons el sexe, essent molt més forta entre les dones. Per últim, vam esbossar les característiques de la vida material. Solament vam poder assolir un veritable coneixement d'aquest "entorn vital" mitjançant l'anàlisi d'uns aspectes molt concrets: eines domèstiques, el mobiliari, les joies, la vestimenta, etc. Cadascun d'aquests aspectes ens assabentà dels diferents graus de benestar material en funció dels nivells de riquesa de cadascun d'ells.

CULTURA I VIDA MATERIAL A LA VILANOVA SET-CENTISTA

INTRODUCCIÓ

En aquest article, pretenem estudiar dues vessants cabdals de la nostra història col·lectiva. Per una banda, intentem conèixer el nivell cultural del nostre poble mitjançant el buidatge exhaustiu dels inventaris post-mortem i dels testaments. La primera font ens permetrà d'esbossar la cultura «científica», és a dir, els hàbits de lectura de la població vilanovina. La segona ens assabentarà del grau d'alfabetització dels vilanovins segons sigui la seva pertinença a un determinat nivell de riquesa.

Així doncs, mentre els testaments ens donaran a conèixer els diferents graus de cultura a la vila, els inventaris post-mortem⁽¹⁾ ens aproparan al coneixement de l'esmentada vida material.⁽²⁾

Evidentment, no sóc la persona més adequada per insistir —com ho han fet historiadors de prestigi reconegut— en les qualitats d'aquesta font. Solament m'agradaria d'insistir en la dificultat de sistematitzar-la a causa del seu caràcter descriptiu.

El nombre d'inventaris buidats s'acosta als dos-cents. Llur distribució social és dissortadament deficient, puix que els inventaris dels privilegiats gaudeixen d'un major percentatge.

Per concloure aquesta breu introducció solament em resta dir que no s'ha cregut necessari treballar amb els inventaris post-

mortem del sexe femení a causa d'una sèrie de problemes metodològics. Quasi tots els inventaris pertanyen a vídues, la qual cosa pressuposa que tenien un potencial econòmic reduït. Per altra banda, si solament tenim en compte els inventaris post-mortem de les dones casades, ens trobem que sols gaudeixen d'uns béns rebuts en concepte de legítima quan es signaren les capitulacions matrimonials i, per aquest motiu, no són representatives del patrimoni familiar. Tot aquest seguit de circumstàncies ens han aconsellat no emprar aquest tipus d'inventari.

CULTURA LLIBRESCA

¿Quins grups socials palesen una major tendència cap a la lectura? El llibre es troba quasi exclusivament als prestatges dels privilegiats. Malgrat això, aquests no tenen un interès per les grans biblioteques. Molts dels registres notariais no superen els cent volums. Solament en un cas, de les tres biblioteques perfectament descrites, el nombre de volums s'apropa a la xifra cent, concretament noranta-dos.

Les professions liberals i el clergat disposen de petites biblioteques. En ambdós casos són de caràcter monogràfic, en funció de la seva activitat.

Quina metodologia hem seguit? A causa de la poca quantitat de volums, hem optat per una classificació àmplia malgrat les propostes partidàries d'unes divisions més estrictes. Hem englobat sota un mateix criteri els llibres pietosos (vides de Sants), els doctrinals i els teològics; en un altre grup, hem inclòs la història i el dret. Finalment, hem creat dos apartats per a la ciència i la literatura clàssica, tant la greco-romana com la castellana. No obstant això, aquest esquema s'anirà adaptant a les característiques de cadascuna de les biblioteques.

Però abans d'estudiar les biblioteques més nombroses, val la pena que ens fem ressò d'una sèrie de notícies lacòniques sobre l'existència de llibres en alguns dels inventaris post-mortem emprats. Així doncs, en l'inventari de Margarida Baseya i Sola,^[3] acabada vídua, hi trobem uns llibres sobre les pràctiques mercantívoles: «Item un llibre de estil de escriure cartas, petit,

Portada del llibre "SERMONS ALS DEIXEBLES del temps de la Santa Quaresma amb un promptuari sobre les diverses taules exactes i necessàries..."

Impress a Lió el 1529.

vell...». Altres inventaris suggereixen aquesta finalitat. En l'inventari del comerciant Antoni Ballester i, també, en el d'Isidre Font, s'hi palesa aquest interès. El primer d'ells ens diu: «Item altra armariet de fusta pintat de blanch ab alguns prestatges sobre y en ells alguns llibres de comptes y de historia». El segon, Isidre Font, s'interessa en millorar el seu estil literari: «Item un llibre de copiar cartes casi tot en blanch...». Altres solament s'utilitzen per portar els comptes del propi negoci, com és el de d'en Jaume Puig, acabat boter: «Item un llibre en quart en que lo diffunt tenia anotats varios interessos de mar ab sas vales corresponents...».

Juntament amb aquesta necessitat estrictament funcional del llibre, observem també un fort interès per la història en activitats socio-professionals allunyades d'aquesta matèria. L'inventari del pagès Joan Gassó ens ho diu: «Item un bufet petit guarnit de cuyro sobre del qual hi ha alguns llibres differents historia...». Seguint aquesta mateixa línia, trobem el cirurgià Joan Truch: «Item en un prestatge de fusta 8 tomos de cirurgia de differents autors y 18 llibres en quart entre de cirugia, historia, art de notaria y espirituals...». Lògicament, la seva especialitat predomina en el conjunt de les obres.

Moltes vegades, hom ha de doldre's de l'absència d'una classificació. En el cas del notari Pere Martí i Cabañes, se'ns diu el següent: «Item una caixa de pi gran, molt vella ab son pany y clau y mes de mitja plena de diferents llibres grans petits y mitjans...». Pitjor encara és l'inventari del comerciant Francisco Garrich, el qual ens assabenta solament d'això: «Item dos llibres en folio 5 de quart y dos en octau...».

Altres individus com Joseph Ballester, apotecari, evidencien poc interès pels llibres: «Item 2 quadernos manuscritos de cosas de pharmaopeal (...) un librito con las horas y officio de la Virgen y diferentes papeles que tratan de varios negocios...». Però, afortunadament, també disposem d'algunes biblioteques de categoria com són les d'Antonio Dias Fernandez, administrador jubilat del Real Alfoll de la Sal, el dr. en medicina Joseph Ballester i el rector de Canyelles entre altres.⁽⁴⁾

a) Biblioteca d'Anthonio Dias Fernandez

Curiosament, la informació més completa que tenim a l'abast

de la nostra mà és la d'aquest personatge nascut fora de Vilanova. Era un administrador de les rendes de la monarquia a Vilanova i la Geltrú.

La vessant espiritual centra l'interès del nostre personatge. Aquesta representa el 60% del total dels noranta-dos volums. Els llibres de pietat i de vides de sants són els més abundants. Entre els primers destaca «los trabaxos de Jesus en dos tomos en quarto». Aquesta predilecció per conèixer la figura de Jesús es confirma amb el llibre titulat «De la afficion a amor de Jesus». La «pietat» no s'exhaureix en aquesta temàtica, sinó que s'estén a altres dos aspectes: l'exaltació de la figura de la Verge Maria i la correcta actitud a seguir en els actes litúrgics.

En el primer aspecte, destaquem: «Vida de la Venerable María de Jesus (una pieza un cuarto)», «La Virgen mas pura», «El officio parco de la Virgen», «Congregante y siervo de la Virgen», «Officios de la Virgen». Una obra a cavall entre els dos aspectes a dalt esmentats seria el llibre «Letania de la Virgen en las misas (un tomo en octavo y pasta)».

Entre els llibres pertanyents al segon grup o aspecte, tenim «Oraciones por la misa», «Oraciones por el Santo Sacrificio de la Misa» i «Varias consideraciones para ohir misa», etc.

Nogensmenys, trobem com la pietat segueix altres camins. En ocasions, tenim una finalitat clarament pedagògica: «Catecismo historia con laminas», «Caminos del cielo», «Gracia de la gracia», etc. Relació completada amb l'existència de llibrets de Novenaris i Devocions en diferents mides. Destaca, tanmateix, «Los soliloquios de el Alma con Dios». De Sant Agustí? Sempre és arriscada tota identificació.

Tampoc trobem massa llibres doctrinals, destacant: «Doctrina Cristiana de Hipala (en octavo)». Sense oblidar «las obras de Sta. Thereza» en dotze volums i «La Instruccion de Religiosos del orden de Sn. Benito (en un tomo)». Dins l'ampli apartat de la vida dels sants o de personatges eclesiàstics, ens trobem amb «La vida de Dn. Juan de Ribera, Arzobispo de Valencia (en un tomo en quarto)»; la de «Sn. Domingo de Silos (en quarto)»; «Vida de Sn. Phelipe Neri (en quarto)», «Vida de Dn. Gil de Albornoz», etc.

Lamentablement, les seves preferències «espirituals» no són massa inèdites; brillen per la seva absència d'obres que reflectissin la seva inquietud per estar al corrent de les disputes teològiques del moment.

El segon gran bloc pertanyia al camp històric, representant un 25% del total. La relació, malgrat ésser molt exhaustiva, val la pena donar-la a conèixer. Trobem, en primer lloc, la típica «Monarquia Ebreca (en octavo 4 tomos en pasta)» del Marquès de Sn. Felipe. Aquesta obra, com ja ha comentat el professor Carlos Seco, és moralista i doctrinària, però ens permet d'entreveure el mètode del criticisme històric. Trobem, també, una «Historia Universal (en octavo de Bufier)». El seu interès per l'art de la política es palesa en les següents obres «Del Senado y de su Príncipe (un tomo en quarto)»; «El emperador Político (en quarto)»; «Política de Emperadores (en quarto)»; «Composicion Istórica de la Europa (una pieza en quarto)»; «Secretario y Consejero (en quarto)»; «Historia de Teodosio (en octavo, tomo en pasta)»; «Viages de Ciro primero y solo (tomo en octavo)»; «El político Dn. Fernando El Catholico», etc. Els temes militars també cridaven la seva atenció: «Historia de las operaciones militares (en dos volumen)».

La literatura tan clàssica (greco-latina) com castellana representa un 11% del total. Destaquen els «ocho libros de República de Aristóteles (en quarto)»; «Apotecmas de Alejandro (en octavo)»; «Las fábulas de Esopo», etc. Ocupa un lloc important «Las aventuras de Telémaco», publicada el 1699 per Fenelon, on es narra una fantasia imaginària en la qual els personatges dialoguen a bastament sobre la política i l'art del bon govern.⁽⁵⁾ Cal no oblidar, tanmateix, «las obras de Lorenzo Gracian (tomo en quarto)».

La música i la ciència també tenen el seu pes específic. En la música, hi trobem un «libro en pasta de villancicos, Areas, Tocatas todo en solfa». Pel que fa a la ciència, cal ressenyar «La Aritmetica (tomo en quarto)» de Moya⁽⁶⁾ i «La Aritmetica (tomo en quarto)» de Corachan.

b) La biblioteca de Joseph Ballester. Dr. en Medicina

La biblioteca d'aquest personatge és molt reduïda i de caràcter instrumental, puix que es centra en temes inèdits. En

PSALTERIVM

SEXTVPLEX.

HEBRAEVM, cum tribus Latinis, ut
delicet, Divi Hieronymi, R. P. Sanctis Pa-
gnini, & Felicis Pratenfis.

GRAECVM, Septuaginta interpretum,
cum Latina vulgata.

SEB GRYPHIVS EXCVDE

BAT LVGV DVNI,

ANN. 1530.

S. R.

Portada del llibre "PSALTERI" (recull de salms). Consta del text hebreu amb versions llatines del Divi Gerini, R. P. Sant Pagnini i Fèlix del Prat. Text grec, versió dels setanta i en llatí vulgar. Imprès a Lió el 1530.

aquest camp, trobem «Opera Hoffmandi (6 tomos folio)»; «Opera Lazari Ribery (en folio)»; 5 volums de les obres de Juncker, un altre volum sobre les de Baglivi; «Historia Epidemica Germania (dos tomos en quart)»; «fractas medicina»; «Galeri Librum»; «altre llibre manuscrit de medicina».

Finalment, sols hem trobat dos llibres pietosos: «Camino del cielo (en octavo)» i «Promptuario de Materias Morales».

c) Rnd. Pere Alemany. Rector de Canyelles (1767)

Aquesta biblioteca tampoc no és massa nombrosa. Els llibres pietosos-doctrinals-morals són majoritaris. Sobressurten les següents obres: «Item un llibre de affectes y concideracions devotas del P. Francisco Salazar»; «Un Thomas de Kempis» etc. També trobem «un consili tridentino» —la qual cosa palesa la influència de la Contrarreforma—, «un llibret de Devocion a la Verge per los dias de la semana»; uns autèntics best-sellers de l'època foren «Gritos del Purgatorio» i «Diferencia entre lo temporal y lo eterno»; no oblidem tampoc «la doctrina cristiana» del P. Ledesma i l'inevitable «Flos Santorum».⁽⁷⁾

La història no té gaire pes específic, solament trobem un llibre: «Item un llibre de les Corts tingudas en Barcelona en mil set cents y hu y set cents y dos». En canvi, dins l'àmbit de la llingüística, trobem «un estilo de cartas por Valenzuela», «un vocabulari en castella», «un llibre de gramatica» i una gramàtica francesa.

Dissortadament, la informació que tenim sobre el clergat és molt petita. L'inventari del rnd. Romà, dr. en Filosofia i Rector de St. Pere de Ribes, és molt il·lustratiu. Coneixem l'existència de: «67 llibres en folio ab cubertas de pregami de differentis autors morals, de canons y lleys, cent llibres en quart ab cubertas semblants de distincts autors morals y de historia, 36 llibres entre de octau y mes petits, breviaris en quatre parts». Més lacònic és l'inventari del rnd. Joan Escardo, del qual sabem que gaudia d'una biblioteca amb «trenta set llibres molt vells...».

NIVELLS D'ALFABETITZACIÓ

Fins ara, hem analitzat el comportament cultural d'una

minoria de la població. Coneixem, a grans trets, les seves preferències i inquietuds. Però, malauradament, la societat vilanovina ofereix uns nivells d'alfabetització molt baixos.

¿Quines fonts han estat emprades? L'única informació disponible era la fornida pels testaments.⁽⁸⁾ Altres autors, com L. Stone,⁽⁹⁾ utilitzaren els registres matrimonials o, àdhuc, el buidatge de les dispenses matrimonials.⁽¹⁰⁾ La naturalesa de la font ens fa pensar en una edat avançada dels testadors. Sempre és difícil efectuar-ne un estudi generacional, la qual cosa ens ha empès a fer-lo des d'un punt de vista secular. No obstant això, ens preguntem: ¿Són les signatures un indicador fiable d'un cert grau d'alfabetització?

La fórmula notarial «sap escriure», i àdhuc la seva pròpia signatura, és un paràmetre aleatori. Per a Schofield,⁽¹¹⁾ la capacitat de signar és un estadi intermedi d'alfabetització.

Però malgrat aquests dubtes, la praxi documental s'imposa inexorablement. Els testaments són les únics documents dintre de l'àmplia tipologia documental notarial que ens parlen explícitament sobre aquest aspecte.

La metodologia emprada es basa en el grau de riquesa⁽¹²⁾ de cada individu de la societat. Hem considerat tan fiable la pròpia signatura de l'individu com la referència del notari a causa del mal estat del testador, la qual cosa impedia la seva signatura.

QUADRE N.º 1. NIVELL D'ALFABETITZACIÓ

A) SABEN ESCRIURE

	Nivell de riquesa alt (%)	Mitjà (%)	Baix (%)
Homes	87	66	-
Dones	10,8	-	-

B) NO SABEN ESCRIURE

Homes	13	34	100
Dones	89,2	100	100

Els resultats són contundents. En primer lloc, existeix una clara dissociació en funció del sexe. La dona està molt per dessota de l'home. El seu rol⁽¹³⁾ té molt a veure amb aquesta situació. Els homes que pertanyen a l'estament privilegiat estan pràcticament alfabetitzats. Els estrats intermedis de la societat encara gaudeixen d'un percentatge important d'alfabetitzats (al voltant d'un 66%). Els humils es troben en un atzucac, culturalment parlant. Les dones, a excepció feta del 10,8% a dalt esmentat, són quasi analfabetes.

Estudiant aquestes dades a nivell global, veiem com sols un 35,2% del total de la població vilanovina sap escriure. Aquest percentatge és inferior al de Madrid⁽¹⁴⁾ i lleugerament per sobre del de Mataró⁽¹⁵⁾ a mitjan segle XVIII. Pel que fa al país veí, ens interessa avaluar els comportaments coneguts a la Provença, ja que no endebades és la zona més propera a Catalunya. Així doncs, la síntesi publicada per M. Vovelle⁽¹⁶⁾ ens dona uns percentatges d'alfabetització masculina, al començament del s. XVII, que oscil·len entre el 10 i el 30% en els pobles de menys de mil habitants a un màxim de l'ordre del 65% a Aix-en-Provence. A Marsella i Avignon els resultats se situen en un 50%.

Altres treballs duts a terme en departaments del nord-oest de França,⁽¹⁷⁾ ens donen uns resultats superiors a la Provença. Les xifres obtingudes situen els percentatges d'alfabetització masculina en un 60% en els pobles petits, i superior al 70% en les ciutats, mentre que les taxes femenines s'atansen al 27-63%.

A tall de conclusió, doncs, veiem com Vilanova i la Geltrú s'acosta al model provençal, la qual cosa significa que s'insereix dins d'un model «meridional» molt menys evolucionat, com ens ho demostra R. Chartier.⁽¹⁸⁾ Però, malgrat aquestes investigacions, necessitem més contribucions que ens permetin escatir quines són les arrels més pregoneres d'aquest model.

VIDA MATERIAL

¿Quins objectes mereixen la nostra atenció a l'hora de dur a terme una correcta anàlisi? En aquest aspecte, més que en

qualsevol altre, s'interrelacionen qualitat i quantitat. Els grups privilegiats es caracteritzen per una possessió d'objectes comuns a tots els nivells de riquesa, però els superen en quantitat. Però, per altra banda, la ressenya de determinats objectes marquen la frontera social, com, per exemple, les joies.⁽¹⁹⁾

Iniciem tot seguit l'estudi d'un sector amb fort pes específic dins del grup privilegiat: els comerciants. Llurs inventaris ens contenen fil per randa el seu «entorn vital».

Cal dir, però, de bell antuvi que solament podrem assolir un veritable coneixement d'aquest esmentat «entorn vital» mitjançant l'anàlisi d'uns aspectes molt determinats: les eines domèstiques, el mobiliari, les joies, la vestimenta, etc. Estudiem, doncs, acuradament cadascun d'ells.

Les eines domèstiques són molt variades i hauria estat il·lusori entestar-se a fer una relació exhaustiva sense l'ajut d'un ordinador. Per tot això, hom ha considerat adient analitzar aquest apartat globalment.

Quines matèries han estat emprades primordialment? En l'àmbit dels metalls abunda el ferro: «un llum tot de Ferro y lo ferro de aguantar la cendra»; «Item una salera de ferro usat...». Les olles eren també de ferro i les galledes també en tenen: «Item dos galledes encercoladas de ferro...» i àdhuc la seva presència era inevitable en els cellers.

Ensems amb el ferro, trobem l'aram, és a dir, coure batut en forma de xapa. Molts inventaris se'n fan ressò. A tall d'exemple, pareu esment en l'inventari d'en Francisco Garrich,⁽²⁰⁾ acabat comerciant amb Amèrica: «Item una caldera gran y una xocolatera tot de aram...»; «Item dos paellas, una cassola tot de aram...», etc.

El coure s'emprava més esporàdicament i en objectes complementaris; en canvi, el llautó s'anota de manera sistemàtica en els inventaris: «Item dos llumaneras una gran y la altra mediana, dos candaleros, una palmatoria, 12 culleras y una escumadora tot de llauto...». També és present en l'enllumenat i en objectes vinculats amb l'alimentació.

El silicat de plom s'empra en la vaixel·la: «...deu beiras una

ampolla 26 vasos, una escudella de combregar y dos cetrillas tot de cristall...». El cristall, el vidre i la «pisa» —objecte de fang cuit— també detenten un lloc cabdal dins l'apartat domèstic.

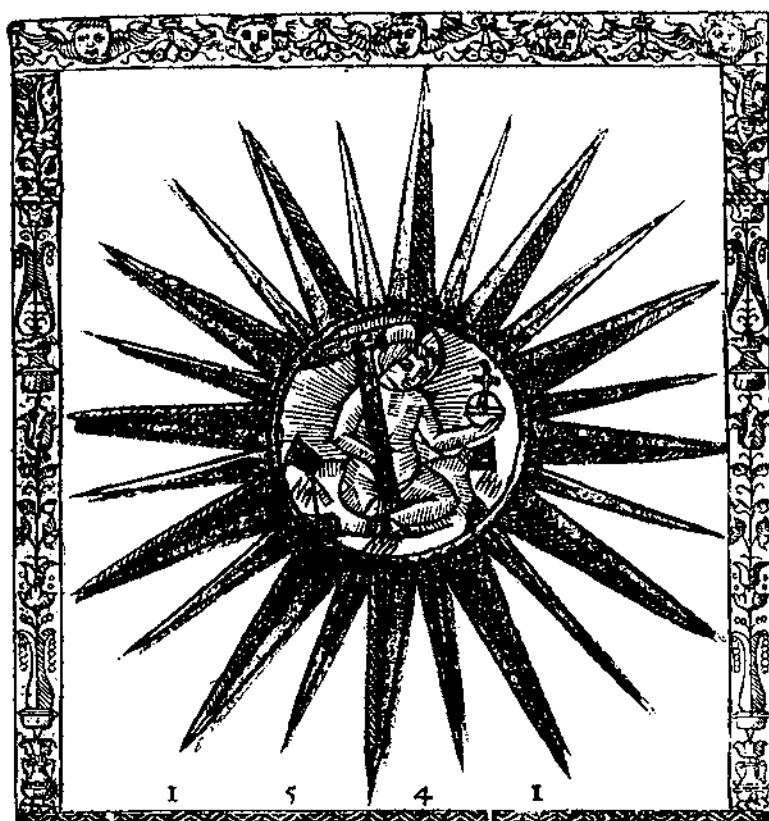
La fusta apareix exhaustivament quan els inventaris ens parlen del mobiliari, com és lògic.

¿Quines característiques presentava el mobiliari vilanoví del set-cents en les diferents activitats socio-professionals?

El mobiliari, de la mateixa manera que quan parlàvem de les eines, es caracteritza per la seva homogeneïtat en totes les activitats socio-professionals. El mobiliari major —armaris, bufets, llits, taules, etc.— no ofereix unes novetats dignes de ressenyar. Sempre ens trobem el típic llit de «peu de gall», el qual pot ser pintat o no segons el criteri del propietari. En ocasions, se'ns esmenta «un llit a la italiana», però malauradament no podem escatir les seves característiques. Els armaris, la major part «fixats a la paret», són esmentats superficialment ja que el notari estava més interessat a confegir una llista sobre la roba que contenien.

Els escriptoris, tots ells de fusta, apareixen escadussement. Entre el mobiliari menor, trobem informació sobre el nombre de cadires de cada cambra, tot precisant el seu color, mida i qualitat. Aquesta última és molt eclèctica, i solament la podem conèixer mitjançant els adjectius «fina» o per la qualitat de la fusta.

Malgrat aquesta decebedora descripció del mobiliari, gaudim d'una major informació sobre l'orfebreria, concretament les joies. Determinats individus ens assabenten acuradament del que té relació amb aquest tema, com el comerciant Salvador Creus,⁽²¹⁾ el qual ens diu, en el seu inventari, el següent: «Item (...) tres parells de civillas petitas de plata, dos parells de botons y una cullera del mateix, uns rosaris guarnits, una cistelleta de plata ab cascavells, 3 rosaris sens guarnir, 5 Santiagos de plata petits, dos arrecades ab llas de esmeraldas, un anell ab pedras violadas altre ab esmeraldas ab puntas de diamants, uns botons per lo coll ab pedras, llaccins y quatre capsas...». La relació seria massa exhaustiva, però val la pena esmentar les informacions rebudes del comerciant Pere

Norte de los estados:

En que se da regla de biuir a los Mancebos: y a los Casados: y a los Viudos: y a todos los Cōtinētos. Y se trata muy por effeſo los rēmedios dī deſaſtrado Caſamiēto: enſeñando q̄ tal a de fer la vida del chriſtiano caſado. Cōpueſto por el reuerēdo padre fray frāciſco de Oſſuna comiſſario general dela ordē de ſanta frāciſco. En las prouincias delas indias del mar oceano.

Portada del llibre "NORTE DE LOS ESTADOS. En que se da regla de vivir a los Mancebos y a los Casados y a los Viudos..."

Aquest llibre va ésser compost pel Rvd. P. Francisco de Ossuna, comissari general de l'orde de Sant Francesc a les províncies de les Índies del Mar Oceà. Estampat a Burgos el 1541.

Maymó, de Joan Barreras i Urgelles o del negociant Joan Ramon. El primer d'ells ens conta que té: «Item 5 coberts de plata, un rellotge, unas sivellas a la xastra ab sas xarrateras tot de plata i usat...». En Joan Barreras, comerciant, repeteix la informació fornida anteriorment: «Item (...) un parell de sivellas de plata per ditas sabatas, altre parell tambe basconsi ab sa soguilla de plata tot usat». L'inventari del negociant Joan Ramon ens mostra una forta acumulació de capital: «Item un escriptori de fusta usat ab 13.564 lliures 13 sous 7 en or y plata, 6 culleras y 5 forquillas de plata, uns agnus y un bescansi de plata, dos parells de civellas de plata...».

Les professions de tipus sanitari ens permeten detectar grans quantitats de capital esmerçades en joies. Els cirurgians Joseph Ballester i Joan Truc⁽²²⁾ ens ofereixen interessants aportacions. El primer ens diu que té: «Item un rellotge de fabriquer de plata. Item un espadi ab lo puño de plata. Item una mangala y una vara tot capsat de plata. Item dos candeleros de plata, dos ganivets, unas pinsas tot capsat o manechs de plata 8 cuberts del mateix, unas sivellas de peus altres xarratera y altre de corbatí de plata tambe del diffunt». El segon és més breu, però molt suggerent: «Item 11 pessas entre culleras y forquillas totas de plata, uns agnus, un bescansi del mateix, una joia guarnida de pedras esmeraldas, una creu de or guarnida de perlas...».

Quant a la roba, les nostres observacions ens menaren a afirmar que existia una relació directament proporcional entre el nivell de riquesa de l'individu⁽²³⁾ i la quantitat de roba enregistrada pels notaris. Aquesta relació es completa amb un altre fet ja constatat: la confirmació del binomi qualitat-estat sanitari. Una gran quantitat de roba, com la que trobem en els inventaris post-mortem dels privilegiats, assegurava la sanitat en el vestir, sobretot pel que fa a la roba interior.

Així doncs, un increment en la quantitat de roba podia incidir en un descens de les taxes de mortalitat. Inventaris com el de Pere Romeu,⁽²⁴⁾ mariner, palesen la riquesa del vestuari en els privilegiats:

«Primo una caixa de fusta de pi mediana: 2 faldellins lo un de

escarreman y lo altre de gra noble llis y una gavadina de estameña de mano de seda usada (...). Item 28 llansols entre debri y estopa altres tres llansols de tela, 6 parells de cuxineras de bri, 2 parells de cuxineras de tela, 2 dotsenes de tovallons entre de coto y de fil y de estopa y un vestit de castro de oro çoes casaca xupa y calsas usadas. Item altra caixa de fusta de pi gran: un cobrallit de estam color vert ab flors, tres vanovas ço es una groga y las altres dos blancas, 6 camisas de tela del porte del diffunt, tres armellas de bombosi blancas y sis parells de mitjas de lli y altres 6 parells de bri tot del porte del diffunt...».

Aprofundint encara més en la relació quantitat-sanitat, constatem, paral·lelament a la gran varietat del vestuari dels privilegiats, la importància dels «encants públics». Aquest tipus de font comportava un gran perill de contaminació en subhastar-se les robes del difunt. Però, afortunadament, la minva d'aquesta pràctica durant el set-cents coadjuvava a un descens de la mortalitat a moltes contrades catalanes.

La informació de l'espai vital, és a dir, de l'hàbitatge a Vilanova, és molt reduïda. Molt pocs inventaris post-mortem són explícits en aquest aspecte. Coneixem l'hàbitat⁽²⁵⁾ en els seus trets generals. Vegeu l'exemple fornit per l'inventari del pagès Onofre Nin: «Entrada y estable (...) entrar en lo celler (...) celler (...). Aposento del Mozo (...) Aposento de mitja escala (...) Altre aposento (...) Sala (...) Cuina (...) Cambreta (...) Aposento de la Sala (...) Aposento principal (...) Menjador (...) En la sala de dins (...) Aposento clar (...) En lo Aposento fosch de las criadas (...) Reboast (...) celler contiguo a la casa...». Altres inventaris ens assabenten d'unes noves unitats espaials: «Entrada (...) botiga (...) passadis (...) cuyna (...) menjador (...) celler (...) Aposento del detras (...) Quarto que trau a la plassa (...) altre aposento (...) Sala (...) Aposento de la Sala (...) Altre quarto (...) Aposento del detras (...) officina (...)».

Malgrat que alguns inventaris ens permetin conèixer els trets més generals de la distribució de l'hàbitatge, la major part són poc explícits en aquest aspecte. A despit d'aquestes dificultats voldria posar l'accent en dos espais qualitativament importants: els cellers i la capella privada.

Els cellers,⁽²⁶⁾ i àdhuc les «officinas», són freqüents a les cases

dels pagesos i dels boters. Ambdós espais simbolitzen l'expansió de l'economia vitivinícola catalana. Els comerciants tenen uns «cellers» més senzills, puix que la seva finalitat és el comerç del vi i el seu derivat, l'aiguarent.

La capella privada, a l'igual que la possessió de grans cellers, evidència un alt nivell de riquesa.⁽²⁷⁾ En els casos en què s'esmenta la seva existència, no se'ns suggereix la utilització d'aquesta habitació com a capella de forma continuada. L'existència d'una sèrie d'espais diferenciats dels menjadors ens suggereix una forta i important vida social en els privilegiats. En ocasions, se'ns descriu entre deu i vint-i-cinc cadires, la qual cosa ens ajuda a imaginar-nos el seu volum.

L'anàlisi de la distribució espacial ens mena cap a l'avaluació del món de la imatge. En cap inventari post-mortem dels privilegiats⁽²⁸⁾ no falten aquestes referències. Ens trobem davant de l'ortodòxia catòlica en aquest aspecte. Abunden els quadres de Ntre. Senyor, del Nen Jesús, de la Verge i un gran nombre de Sants. Dins el món dels privilegiats, aquestes advocacions són molt constants. Així doncs, solament s'esmentarà aquells casos més representatius del grup privilegiat, ja que els restants grups socials ens forneixen una informació molt més reduïda.

El grup privilegiat no mostra cap diferència segons quina sigui l'activitat socio-professional de l'individu en qüestió. Solament la riquesa, com ja he esmentat anteriorment, condicionava els comportaments. Inventaris, com el de Joseph Vadell,⁽²⁹⁾ comerciant, són molt il·lustratius: «Item 2 quadros grans ab guarnicio aspeada lo un ab la efigie de Ntra. Sra. del Carme y lo altre de Sta. Rosa usats. Item una palla de un St. Christo ab son peu pintat de vert. Item 3 quadros petits ordinari lo un ab las efigias de Ntra. Sra. de la Cinta y los altres de dos distincts sants posats. Item 3 quadros mitjans ab guarnició, aspeada lo un ab las efigias de Jesus lo altre de Maria y lo altre de la Verge dels Dolors». L'inventari del comerciant Isidro Fonts⁽³⁰⁾ ens ofereix una referència poc usual a la Verge: «Item una escaparata del color caova ab la guarnicio dorada ab las imatges del primer dolor de Maria Santissima ab son fill a la falda...».

L'esmentat inventari post-mortem d'Onofre Nin ens mostra

l'existència d'un equilibri entre les imatges i els quadres: «Item una imatge de un St. Christo de bronce ab son peu de ferro usat y a mesma imatge de bulto de Ntra. Sra. que representa lo primer dolor. Item quatre quadrats ab sas mitjas cañas ab differentes imatges y dos altres medians ag guarnició de cobradura usat...». Les estampes apareixen també en l'inventari de Joan Escardo,⁽³¹⁾ boter: «Primo 9 estampes ab la I storia de casto Joseph clavadas a las parets...». Tampoc no falten advocacions a la visitació de Sta. Isabel, com observem en l'inventari del ciutadà honrat Antoni Güell i Brichfeus.⁽³²⁾ El cirurgià Joan Truch⁽³³⁾ combina les advocacions més «populars» amb algunes d'inèdites: «Item quadro gran ab las Imatges de Joseph y Maria, altre quadro ab la Imatge de Ntra. Sra. del Roser y altre de petit ab lo cap de Sta. Anastasia...».

Curiosament, no trobem, com a Mataró,⁽³⁴⁾ quadres de temes profans. Solament l'inventari del not. Pau Martí i Cabañes⁽³⁵⁾ es fa ressò d'aquesta tendència: «...un retrato de Carlos II ab guarnició de fusta...». No hem trobat cap referència a mapes, ni tampoc retrats familiars o d'una altra temàtica.

A TALL DE CONCLUSIÓ

Al llarg d'aquest article s'ha demostrat l'existència de diferents graus de cultura i de riquesa material a la Vilanova set-centista. L'estudi d'una sèrie d'aspectes materials —des de les eines domèstiques fins a la cultura llibresca— ha palesat unes veritables fronteres socials.

Pel que fa a la cultura llibresca, hem vist com es limitava als grups privilegiats de la vila. Però, moltes vegades, aquest interès era només funcional, és a dir, el llibre era un mer instrument d'ofici entre les professions liberals de la vila, la qual cosa no significa que no trobem llibres aliens a l'especialització de l'individu en qüestió. Hem trobat diverses persones avesades a la lectura de llibres d'història. On observem una absència de temàtica científica és entre els pocs inventaris del clergat vilanoví.

Liurs biblioteques ignoren les disputes teològiques o els

debats religiosos. No trobem en els prestatges obres de prestigi teològic com les de Luis de Molina o les de Navarro, per exemple.

Però fóra injust fer recaure exclusivament en el clergat vilanoví aquestes deficiències. Els pagesos terratinents es caracteritzen també per tenir unes biblioteques eixorques de contingut científic i, àdhuc, «instrumental». Els tractats d'agricultura (com el d'Herrera, el de fr. Miguel Agustín i el d'Ortega que tradueix al Comte Guillem Borg) no apareixen.

El dret i la geografia tampoc no aconseguien cridar l'atenció dels grups privilegiats a la vila. Els llibres de pietat o de vida de sants apareixen constantment. Així doncs, podem afirmar rotundament com aquest esplet de privilegiats s'interessaven quasi exclusivament per les temàtiques espirituals i «professionals». Juntament amb això, existeix un interès específic pels diccionaris, llibres de gramàtica francesa, tractats sobre l'art d'escriure i poca cosa més.

L'estudi exhaustiu dels nivells d'alfabetització assolits pels diferents grups socials ens assabenta de la manca d'un bon nivell cultural a la vila. Però aquesta esmentada absència de cultura en una bona part de la població vilanovina no és deguda únicament al factor riquesa, sinó també a una clara mentalitat que considerava les dones com un col·lectiu que no tenia dret a la cultura, excepció feta d'un reduït nombre de dones que pertanyien al grup privilegiat. Tot aquest seguit de circumstàncies esberien qual·sevol· intent seriós de canviar la situació.

Finalment, els nivells de vida material se situen dins de la mateixa tònica. El factor «nivell de riquesa» fou cabdal per a establir el grau de benestar. Els inventaris dels comerciants, dels pagesos terratinents, dels boters, etc. ens assabenten de grans quantitats de diners per atènyer un alt grau de confort. Els grups socials que no podien esmerçar grans quantitats de diners restaren en un nivell baix de benestar. Solament els que aconseguiren enriquir-se amb el comerç americà pogueren comprar objectes sumptuaris.

A pagès, les característiques de les diferents estances de la casa no van canviar notablement durant els dos o tres segles anteriors al nostre.

Cuina vuit-centista d'una casa benestant. Els seus trets generals es poden, en part, creure comuns als d'una cuina del segle XVIII.

NOTES I BIBLIOGRAFIA

- (1) Vegi's AMELANG, J.: «La cultura popular a l'Espanya moderna: Possibilitats d'investigació». A *Manuscripts*, núm. 3, pàg. 12.
- (2) Un estudi pioner sobre aquest aspecte és el de ELIAS N.: *The civilizing process*. 2 vols., 1932. Aquesta obra ha estat reeditada sota el títol *La civiltà delle buone maniere*. Ed. El Molino, Barcelona, 1982.
- (3) Arxiu Notarial de Vilanova i la Geltrú (A.N.V.G.). Inventari fet el 28-6-1755. Not. Joan Montserrat, vol. 1753-1761, folis 56-61.
- (4) En aquest article deixem de banda la importantíssima biblioteca del Rnd. Balthasar Gandullo. A.N.V.G. Inventari fet el 21-6-1793. Not. Grau Cassani. Aquesta biblioteca conté un nombre molt gran de volums, essent una de les més importants de l'època.
- (5) Per a una major informació consulteu SERRANO FLO, M. A.: «Nobleza y Cultura en la Lérida del siglo XVIII». *I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. II, pp. 613-619. Vegeu també MARTÍNEZ SHAW C. i altres: *España en el siglo XVIII. Homenaje a P. Vilar*. Roberto Fernández, ed., Barcelona, 1985, pàg. 108. Vegi's també CASTAÑEDA PEIRÓN, L.: «Ensayo metodológico sobre los inventarios post-mortem en el análisis de los niveles de vida material: el ejemplo de Barcelona entre 1790-1794». A *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona 1984, vol. I, pp. 757-769.
- (6) ÁLVAREZ SANTALO, L. C.: «Librerías y bibliotecas en la Sevilla del siglo XVIII». *II Jornadas de Metodología Aplicadas a las Ciencias Históricas*. Santiago de Compostela, 1984, vol. II, pàg. 174.
- (7) GELABERT GONZÁLEZ, J. E.: «La cultura libresca de una ciudad provincial del Renacimiento». A *II J.M.A.C.H.*, vol. II. Santiago de Compostela, 1984, pàg. 161.
- (8) Aquesta metodologia ha estat emprada en altres estudis. VENTURA MUNNÉ, M.: «El nivell d'alfabetització de la població de Mataró a mitjans del segle XVIII». A *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. II, pp. 666-675.
- (9) STONE, L.: «Literacy and education in England, 1640-1900». A «Past and Present», n.º 42, 1969, pàg. 98.
- (10) SOLÉ SOLÉ, R.: «Família i Societat a Catalunya a les darreries del segle XVIII: els casos de dispensa matrimonial a la diòcesi de Barcelona». A *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. II, pp. 637-645.
- (11) SCHOFIELD, R.: «The measurement of literacy in pre-industrial England», a J. Goody (ed.), *Literacy in traditional societies*. Cambridge, 1968, pàg. 524.
- (12) Altres han seguit un criteri socio-professional. JORGER, M.: «L'Alphabétisation dans l'ancien diocèse de Rouen au XVII et au XVIII siècles», a Furet i Ozouf, J. (ed.), *Lire et écrire: l'alphabétisation du français de Calvin à Jules Ferry*. París, 1977, pp. 101-151.
- (13) RICART SAMPIETRO, D.: «El model femení a la Catalunya del XVIII a través de les fonts eclesiàstiques». A *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. II, pàg. 634.

- (14) LARQUIE, C.: «L'alphabétisation à Madrid en 1650». A «Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine», (gener-març, 1980), pp. 132-157.
- (15) VENTURA MUNNE, M.: «El nivell d'alfabetització...». Op. Cit., pàg. 672.
- (16) VOVELLE, M.: «Y a-t-il une révolution culturelle au XVIIIe siècle? A propos de l'éducation populaire en Provence». A «Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine», (gener-març, 1975), pàg. 102.
- (17) JORGER, M.: «L'alphabétisation dans l'ancien...». Op. Cit., pàg. 142.
- (18) CHARTIER, R.: «La respuesta de las poblaciones: retroceso de lo sagrado y nueva sensibilidad», a *Historia Universal Salvat, Europa siglos XVI-XVIII* Barcelona, 1980, pp. 331-337.
- (19) MOLAS RIBALTA, Pere: «Religiosidad y cultura en Mataró. Nobles y Comerciantes en el siglo XVIII». A *I.J.M.A.C.H.* Santiago de Compostela, 1984, vol. II, pàg. 105.
- (20) A.N.V.G. Inventari post-mortem fet el 18-9-1799. Not. Gerardum Cassani, vol. 1790-1803, folis 325-329.
- (21) A.N.V.G. Inventari post-mortem fet el 5-7-1796. Not. Gerardum Cassani, vol. 1790-1803, folis 305-307.
- (22) A.N.V.G. Inventaris post-mortem fets el 20-5-1776. Not. Carolum Cassani, vol. 1768-1776, folis 276-281 i el 19-6-1776. Not. Carolum Cassani, vol. 1768-1776, folis 287-291, respectivament.
- (23) Consulteu CODINA, J.: «Causes de la Revolució Demogràfica del segle XVIII: el cas d'una vila catalana». A *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. I, pàg. 129.
- (24) A.N.V.G. Inventari post-mortem fet el 22-5-1768. Not. Carolum Cassani, vol. 1768-1776.
- (25) Un excel·lent treball sobre aquest aspecte, el trobem a LÓPEZ GUALLAR, P.: «Les transformacions de l'hàbitat: la casa i la vivenda a Barcelona entre el 1693 i el 1859». A *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. I, pp. 111-118.
- (26) JIMÉNEZ BLANCO, J.: «Societat i riquesa a Mataró, 1600-1639». A «Pedralbes», IV, 1984, pàg. 341.
- (27) MOLAS RIBALTA, Pere: «Religiosidad...» Op. Cit., pàg. 105.
- (28) Vegi's SANTIVERI, M.: «Clases sociales y niveles de vida material en la Lleida del siglo XVII (1644-1700)». A «Manuscrits», núm. 3, Barcelona, 1986, pàg. 139.
- (29) A.N.V.G. Inventari post-mortem fet el 25-1-1788. Not. Gerardum Cassani, vol. 1783-1789, folis 189-196.
- (30) A.N.V.G. Inventari post-mortem fet el 14-9-1799. Not. Gerardum Cassani, vol. 1790-1803, folis 430-433.
- (31) A.N.V.G. Inventari post-mortem fet el 2-8-1796. Not. Gerardum Cassani, vol. 1790-1803, folis 316-320.
- (32) A.N.V.G. Inventari post-mortem fet el 13-1-1783. Not. Gerardum Cassani, vol. 1783-1789, folis 3-13.
- (33) A.N.V.G. Inventari post-mortem fet el 19-6-1776. Not. Carolum Cassani, vol. 1768-1776, folis 287-291.

- (34) Vegi's MOLAS RIBALTA, Pere: «Religiosidad y cultura...», Op. Cit., pàg. 106.
(35) A.N.V.G. Inventari post-mortem fet el 6-5-1756. Not. Carolum Cassani, vol. 1752-1761, folis 135-139.
-